

УДК: 37.011

ӨМҮРЗАКОВА Г., МЕЙМАНОВА К.
И. Арабаев атындагы КМУ
OMURZAKOVA G., MEYMANOVA K.
KSU I. Arabaev

УЛУТТУК ИДЕНТТҮҮЛҮК ТҮШҮНҮГҮН БИЛИМ БЕРҮҮ ЧӨЙРӨСҮНДӨ ПАЙДАЛАНУУНУ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ

SING THE CONCEPT OF NATIONAL IDENTITY IN EDUCATION

Аннотация: Көп улуттуу Кыргызстан үчүн улуттук иденттүүлүктү түшүнүү өтө маанилүү. Ошону менен бирге улуттук иденттүүлүккө саясатчылардын жана окумуштуулардын көңүлү бурулуп жатат, бул ички топтордун биримдигинин күчтүү механизмдеринин бири катары бул түшүнүктү пайдалануудан улам келип чыгууда. Бул биздин коомдо түптөлгөн бай этномаданий потенциалды активдүү колдонуу муктаждыгын чакырат.

Аннотация: Понимание национальной идентичности очень важно для многонационального Кыргызстана. В то же время внимание политиков и ученых привлекает национальная идентичность, что обусловлено использованием этого понятия как одного из сильнейших механизмов единства внутренних групп. Это требует активного использования богатого этнокультурного потенциала нашего общества.

Annotation: Understanding of national identity is very important for multinational Kyrgyzstan. At the same time, the attention of politicians and scientists is attracted by national identity, which is due to the use of this concept as one of the strongest mechanisms for the unity of internal groups. This requires the active use of the rich ethno-cultural potential of our society.

Негизги сөздөр: улут, улуттук иденттүүлүк, күчтүү механизм, пайдалануудан, активдүү колдонуу, индивидуум, социалдашуу, процессинде.

Ключевые слова: нация, национальная идентичность, сильный механизм, использование, активное использование, индивидуум, социализация, в процессе.

Key words: nation, national identity, strong mechanism, use, active use, individual, socialization, in the process.

“Иденттүүлүк” түшүнүгү инсандын курактык психологиясынын муктаждыктары үчүн психологиялык илим тарабынан түзүлгөн, бирок бүгүнкү күндө азыркы социогуманитардык илимдердин бардык тармактарында: антропологияда, психологияда, тарыхта, социологияда, этнологияда, искусство таанууда ж.б. колдонулууда. “Иденттүүлүк” сөзү азыркы илимий-түшүнүктүк терминологиялык аппаратка англис тилинен келип кирген. Англис тилиндеги “identity” сөзү инсандын окшоштугун билдирет “to identify” этиши – инсанды таануу, окшоштуруу. Иденттүүлүк илимий термин катары – бул өзү жөнүндө жана курчап турган чөйрөдөгү өзүнүн орду жөнүндө адамдардын түшүнүгү. Иденттүүлүк түшүнүгүн илимде пайдаланууну биринчи ирет америкалык психолог Эрик Эриксон (1902-1994) киргизген. Психология илимдеринин доктору А. Толстых Э. Эриксон үчүн адамдын өзүнүн психосоциалдык иденттүүлүгүн издөө проблемасы “теориялык илимий маселе гана эмес”, ошондой эле “терең инсандык моменттерди алып жүргөн мазмунга карата маселе болгон” деп бекеринен белгилебейт. Психологдор адамдын иденттүүлүгүнүн татаал курамына көңүл бурушат. Алар инсандык иденттүүлүктү жеке табиятка ээ, бирок социалдык-психологиялык тектеги “Мен-концепциясы” катары мүнөздөшөт. Иденттүүлүктү адамдын аң-сезимине сырттан киргизүүгө болбойт. Ал анын психикасынын ички абалы болуп саналат. Бирок индивидуумдун иденттүүлүгүнүн формасы жана абалы анын психикасынын абалынан гана эмес, адамдын курчап турган социумдан да көз каранды. Иденттүүлүк индивидуумдун социалдашуу процессинде

түзүлөт жана тышкы жана ички факторлордун таасиринин астында анын бүтүндөй өмүрүндө өзгөрүп турушу мүмкүн. Иденттүүлүккө билим берүү, социомаданияттык абал же массалык маалымат каражаттары аркылуу жакынкы чөйрөнүн жардамында таасир этүүгө болот. Орус ойчулдары элдин аң-сезимин изилдөө менен иденттүүлүктүн белгилерин көрсөтүшкөн. Иденттүүлүк индивидуумдун гана эмес, бүтүндөй коллективдик субъектилердин да аң-сезиминин маанилүү белгиси болуп саналат. Бирөө жана башкалар үчүн ал интеграциялоочу мүнөздөмө болуп калат. Изилдөөчүлөр көптөгөн иденттүүлүктөрдү бөлүп көрсөтүшөт: улуттук, үй-бүлөлүк, диний, кесиптик, саясий ж.б. Иденттүүлүктүн “топтомунун” өз ара катышы социалдашуунун механизми аркылуу түптөлгөн инсандын маданиятына, тарыхый жана психолологиялык өнүгүшүнө, тарбиясына жана идеяларына жараша ар башка адамда ар түрдүү болушу мүмкүн. Башкача айтканда, ар бир инсан иденттүүлүктүн белгилүү бир “топтомуна” ээ, бул анын жашоосу үчүн зарыл шарт. Философиялык жана маданий антропология социумдар иденттүүлүктүн өзүнө гана тиешелүү өзгөчө топтомдордуна ээ экендигин буюлгилешет. XX кылымдын акырында “иденттүүлүк” түшүнүгү этникалык жана улуттук иденттүүлүктөрдү изилдөө үчүн активдүү колдонула баштаган. XIX кылымдын илими улуттар табыгый адамдык союздар – үй-бүлө, тек жана уруу алмашуусу менен келди деген жыйынтыкка келди. Прогресс жөнүндөгү формалдык логика жана түз түшүнүктөр менен иш алып барган илимий ой жүгүртүү улуттар этникалык коомдорду биротоло алмаштырышы керектигин болжолдошкон. Тарых чыгарылган бүтүмдү тастыктагандай болгон. Бирок 1960-1970-жылдары глобалдаштыруунун тереңдешинн фонунда карама-каршылыктуу процесстер күч ала баштады. Бүтүндөй элдер өз маданиятынын уникалдуулугун белгилеп, өзүнчөлүгүн сактоону коргоп чыгышты. Улуттар аралык конфликттер жана масштабдардын өзгөрүшү өзгөчө кооптуу боло баштады. Улуттар аралык карама-каршылыктар XX кылымдын экинчи жарымында жана XXI кылымдын башында өзгөчө катуу конфликттерди жаратты жана бүгүнкү күнгө чейин эл аралык коомчулук тарабынан токтотууга мүмкүн болбой келет. Окумуштуулар түзүлгөн абалды түшүндүрүүгө аракет кылуу менен, көйгөйлөрдүн комплексин изилдөө менен иш алып бара башташты. Мында этникалык жана улуттук иденттүүлүк маселеси башкы маселелерден болуп калды. Бул проблематиканы иштеп чыгууга Г.М. Андреева, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко ж.б. олуттуу салым кошушту. Окумуштуулар этникалык иденттүүлүк социалдык менен байланыштуу жана анын бөлүгү болуп саналат; иденттүүлүктүн компоненттери социумдун абалына жараша ар түрдүү катышта болот; иденттүүлүктүн туруктуулугунда жана тең салмактуулугунда анын эмоционалдык- образдыгын түзүүчү, бирок “Мен-концепциясын” стабилдештирүүчү же стабилдүүлүгүн бузуучу система түзүүчүлүк функциясы олуттуу роль

ойнойт, жарандык иденттүүлүк аткарат деп белгилешет. Социологдор иденттүүлүктүн башка формаларынын үстүнөн этникалык иденттүүлүктүн үстөмдүк кылышы жеке жана коллективдик аң-сезимдин кризистик абалы менен байланыштуу экендигин белгилешет. Ал социумдун жашоосун стабилдештирүү боюнча таасирдүү аракеттерди талап кылат. Норма катары окумуштуулар позитивдүү этникалык иденттүүлүктү аташат, анын негизинде башка этникалык топторго мамилебоюнча толеранттуулук жатат. Азыркы учурда бул мыйзам чыгарууда жана мамлекеттик бийлик органдарында, жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарында, жарандык коомчордун институттарында колдонулуучу система түзүүчү түшүнүктөрдүн бири. Улуттуу иденттүүлүктүн бүтүндөй көп түрдүүлүгүнүн юридикалык институализациясы Кыргыз Республикасынын Конституциясында гана эмес, Кыргызстанда жашаган элдердин көп улуттуу ар түрдүүлүгүн колдоо менен, улуттук тарыхты изилдөө жана үгүттөө менен, улуттук маданиятты өнүктүрүү менен байланыштуу өкмөттүк эмес уюмдардын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу нормативдик актыларда да чагылдырылган. Аймактык жана жергиликтүү администрациялар мындай уюмдардын өнүгүшүнө активдүү жардам беришет, алардын демилгелерин моралдык жана материалдык жактан колдошот. Өлкөдө улуттук маданияттардын борборлорунун тармактары жайылтылып жатат. Элдик чыгармачылыктын үйлөрү, улуттардын үйлөрү, элдердин достугунун үйлөрү түзүлүп жатат. Алар улуттук каада-салттарды, улуттук кол өнөрчүлүктү сактоого, өнүктүрүүгө жана кайра жаратууга жардам беришет. Улуттук иденттүүлүк маданиятты гана өнүктүрүүнүн кыймылдаткычы болбостон, бүтүндөй өлкөнүн экономикасын өнүктүрүүнүн кыймылдаткычы да боло алат. Өлкөнүн улуттук өзгөчөлүктөрүнүн көп түрдүүлүгүн жана улуттар аралык кооперацияны пайдалануу менен, чакан жана орто бизнестеги инновациялык климатты жакшыртуучу этномаданий бренддерди (соода маркаларын) түзүүгө жана алга жылдырууга, этнотуризмди өнүктүрүүгө жана көптөгөн этномаданий долбоорлорду сунуштоого болот. Өлкөдө иш алып барып жаткан улуттук маданияттардын борборлору аймактарда жагымдуу социомаданий климатты түзүү үчүн бай этномаданий потенциалды активдүү колдонууга жардам берет. Ар түрдүү иш-чаралардын алкагында фольклордук майрамдарды өткөрүү жакшы салтка айланууда, ал кайталангыс колоритти берет. Өлкөдө жарманкелер бай-бай өткөрүлүүдө, бул айыл чарбасы менен өнөр жайдын жетишкендиктерин гана даңазалабастан, фольклордук майрам да болуп калууда. Ал эми түшүмдүн салтка айланган майрамы улуттук маданий салттарды колдоого, үгүттөөгө жана өркүндөтүүгө жардам берет, ишмердик активдүүлүктү, эмгектик энтузиазмды чакырат. Көп улуттуу жана көп конфессиялык Кыргызстан үчүн улуттук иденттүүлүктү түшүнүү өтө маанилүү. Ошону менен бирге

улуттук иденттүүлүккө саясатчылардын жана окумуштуулардын көңүлү бурулуп жатат, бул ички топтордун биримдигинин күчтүү механизмдеринин бири катары бул түшүнүктү пайдалануудан улам келип чыгууда. Бул биздин коомдо түптөлгөн бай этномаданий потенциалды активдүү колдонуу муктаждыгын чакырат. Улуттук фактор улуттар аралык конфликттердин келип чыгышына себеп болгон: чакан жана орто бизнестин өкүлдөрүнүн ортосундагы таасирдин алмашышы, шайлоо кампанияларындагы интригалардын чыгышы. Акыркысы биздин жашообуздан узап бара жаткан сыяк. Экономикадагы стабилдүү эмес кырдаал конфликттер үчүн шарттарды дагы да болсо түзөт, ал эми кандай гана кризистик кырдаал болбосун, эгер анда улуттар аралык чатакташуу жаралып кетсе, кандуу кагылышууларга алып келиши ыктымал.

XX кылымдын илими жарандык улут жөнүндө өз түшүнүгүн кеңейтти. Ал иштин маңызы боюнча “жарандык улут” түшүнүгүн, яросун окшош этникалык тектеги адамдар түзгөн моноэтникалык улут түшүнүгүнө каршы койду. Өз тегинин жалпылыгы жөнүндөгү түшүнүккө таянган улуттар менен катар окумуштуулар социасаясий жана социомаданий коомдун башка тибин коюшту. Анда жалпы мамлекеттик кызыкчылыктарга жетишүү үчүн кызматташтыктын идеялары аныктоочу болуп калат, этникалык өзгөчөлүктөрдүн идеялары ар кыл этникалык таандыктуулуктагы адамдарды сыйлаган толеранттуулуктун идеялары менен алмашылат. Маданий көп түрдүүлүк мындай жарандык улуттун сыймыгы болуп саналат, мамлекеттин чындоого, анын ички байлыктарын сактоого тышкы саясий кадыр-баркын бекемдөөгө багытталган түгөнгүс социомаданий потенциалы катары түшүнүлөт. Азыркы коомдо жарандык улуттун негизи болуп белгилүү бир саясий жана социомаданий аймактын чегинде жашаган адамдардын геосаясий кызыкчылыктарынын жалпылыгын түшүнүү саналат. Жарандык улутта инсандын эркиндигин сыйлоо, демократиялык баалуулуктарды урматтоо жана мамлекетти коргоо башкы орунда турат. Өз мамлекети менен сыймыктануу, анын келечегине ишенүү патриоттуулуктун жана жарандардын өзүн урматтоосунун өзөгүн түзөт. Окумуштуулар демократиялык өлкөлөрдөгү улуттар аралык мамиленин өнүккөн маданияты конфессиялык айырмачылыктарды экинчи планга жылдыргандыгын, ал эми жалпы мамлекеттик баалуулуктар менен максаттарды сыйлоо башкы планга чыккандыгын айтышат. Жарандык улуттар Жаңы жана Жаңы мезгилдеги мамлекеттик түзүлүштүн негизи болуп калды.

Колдонулган адабияттар:

1. Андреева Г.М. Личность в поисках идентичности в глобальном мире // Психологические исследования. – 2012. – Т. 5. – №26.

2. Мунгиева Н. З. Воспитание культуры межнационального общения как средство формирования этнической толерантности // Пед. образование и наука. – 2013. – №1. – С. 117-120.
3. Серова, И.И. Культура межнационального общения. – Мн: «Университетское», 1986. – 159 с.
4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с.
5. Султанбаева К.И. Воспитание культуры межнационального общения подростков в условиях сельской многонациональной школы Хакасии: автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1995. – 20 с.
6. Толстых А. В. Опыт конкретно-исторической психологии личности. – СПб: [Алетейя](#), 2000. – 287 с.
7. Хайруллин, Р.З. Формирование культуры межнационального общения и толерантности в молодежной среде // Мир психологии. – 2009. – №3. – С. 85-93.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ./ Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. – М.: Прогресс, 1996. – 344 с.